

GRZEGORZ DOMAŃSKI

ROZPOZNAWCZE BADANIA WYKOPALISKOWE OSADY Z OKRESU WPŁYWÓW RZYMSKICH W KRZANOWICACH, POW. OPOLE

Zajmując się zapleczem osadniczym grodu na Ostrówku w Opolu przeprowadzono m. in. badania sondażowe osady z okresu wpływów rzymskich w Krzanowicach, pow. Opole¹. Celem ich było pewne stwierdzenie istnienia osady, stanu zachowania, charakteru oraz określenie chociażby w przybliżeniu jej chronologii.

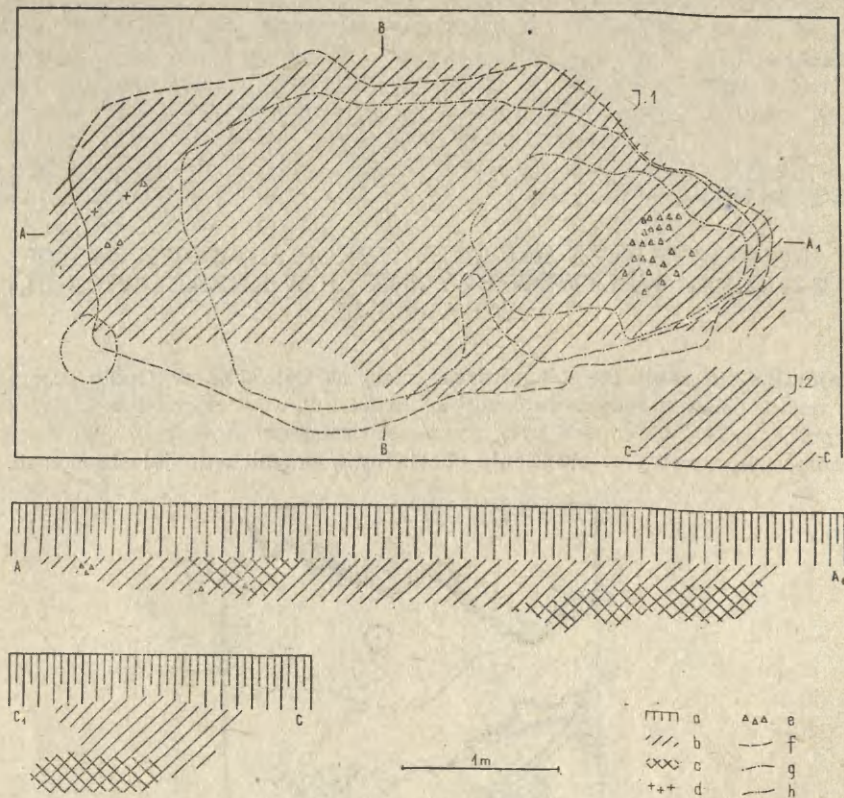
Ryc. 1. Krzanowice, pow. Opole.
Plan sytuacyjny stanowiska
(miejsce przeprowadzenia badań
oznaczono kółkiem)

Situation plan of the site (the
part explored has been marked
by a circle)

Obszar wsi Krzanowice był w okresie wpływów rzymskich, a szczególnie w końcowej fazie, bardzo gęsto zasiedlony. Z jej obszaru znamy osiem stanowisk, głównie osad². Omawiane stanowisko znajduje się około 700 m na północ od środka wsi (ryc. 1), na krawędzi niskiej terasy Małej Panwi. Zajmuje ono przestrzeń około

¹ Z ramienia Zakładu Archeologii Śląska IHKM PAN we Wrocławiu pracami wykopaliskowymi kierował autor. Trwały one od 22 do 27 sierpnia 1968 r. Por. też: G. Domański, *Sprawozdanie z badań sondażowych na osadzie z okresu wpływów rzymskich w Krzanowicach, pow. Opole*, „Śląskie Sprawozdania Archeologiczne”, t. 11: 1968, s. 38—39.

² Por. K. Godłowski, *Kultura przeworska na Górnym Śląsku*, Katowice—Kraków 1969, s. 238.

Ryc. 2. Krzanowice, pow. Opole. Rzut poziomy i profile jam:

a — gleba, b — próchnica (wypełnisko jam), c — próchnica i miał węglowy,
d — węgle drzewne, e — polepa, f—h — zasięg jamy na głębokości 10, 20
i 30 cm od poziomu wystąpienia zarysu

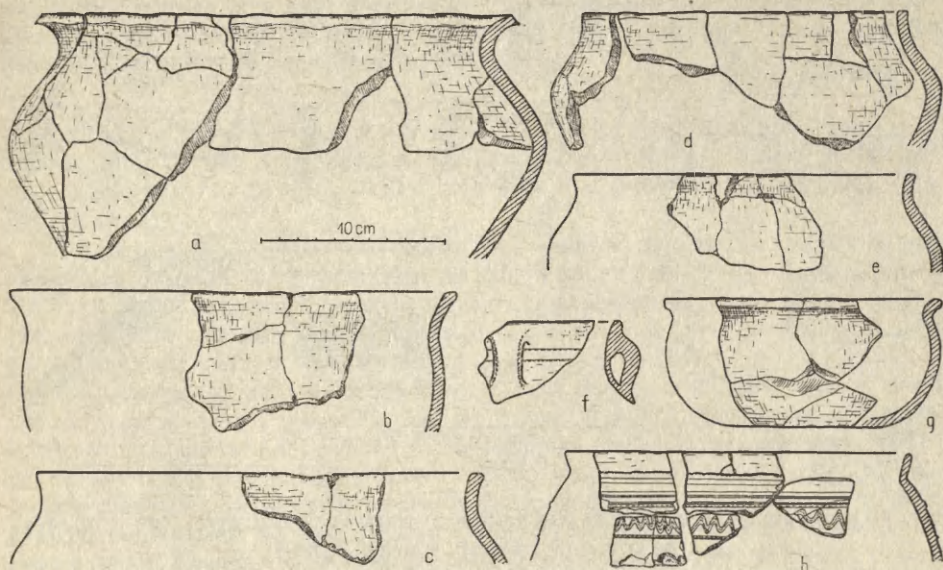
Ground plan and sections of the pits:

a — soil, b — humus (fill of the pits), c — humus and coal-dust, d — charcoal,
e — daub, f—h — lines showing the extent of the pit at the depth of
10, 20 and 30 cm from the level of the outline

Rys. G. Domański

800 m wzdłuż krawędzi terasy. Na całej powierzchni odkryto w trakcie badań powierzchniowych drobne niecharakterystyczne ułamki ceramiki i żużla dymarkowego. Stanowisko to znane było dotychczas jako miejsce występowania dużej ilości żużli o nieokreślonej chronologii. Mimo nie zachęcających wyników badań powierzchniowych ze względu na wielkość stanowiska i intensywne ślady produkcji hutniczej postanowiono przeprowadzić rozpoznawcze prace wykopaliskowe.

Wykopy założono na polu Marii Siedliny w zachodniej części stanowiska. Dwa rowy sondażowe o szerokości 1 m, odległe od siebie o 30 m, ułożone były prostopadle do krawędzi terasy, a równoległe do granic pola. Wschodni rów sondażowy o długości 3 m rozpoczynał się 50 m od krawędzi terasy, zachodni o tej samej długości w odległości 70 m. W pierwszym rowie odkryto tylko warstwę kulturową

Ryc. 3. Krzanowice, pow. Opole. Ceramika z jamy 1

Pottery from pit 1

Rys. A. Najdek

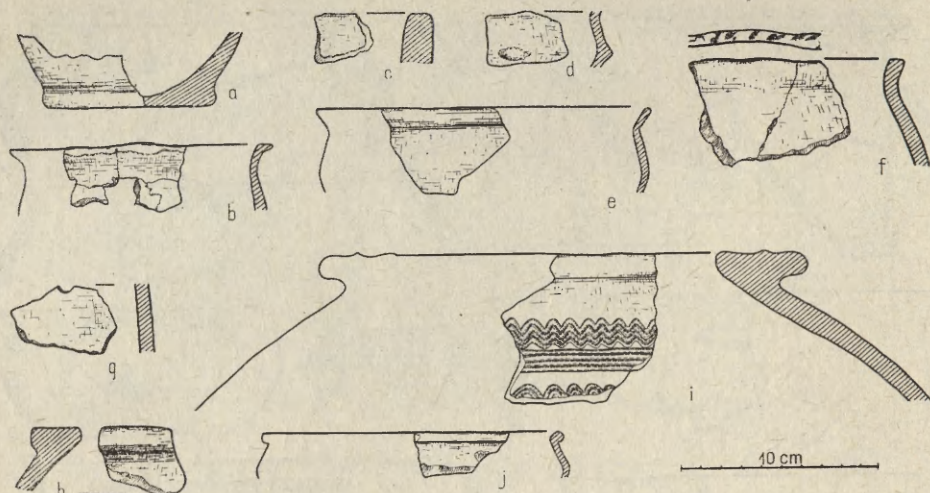
o grubości do 15 cm, zawierającą dużą ilość żużli bez śladów obiektów nieruchomych i innych materiałów kulturowych.

W drugim natomiast natrafiono na fragment obiektu nieruchomego. Wykop rozszerzono do powierzchni $3 \times 5,5$ m. Również i tu pod około 20-cm warstwą orną znajdowała się 15-cm warstwa kulturowa, a dopiero pod nią na powierzchni calca odkryto ślady obiektów nieruchomych. Odkryto 2 jamy, z których jedną wyeksplorowano tylko w części. Materiał kulturowy znaleziono także w warstwie kulturowej, ornej i na powierzchni.

Jama 1

Na poziomie calca jama miała kształt nieregularny, zbliżony do owalu, o dłuższej osi po linii wschód—zachód. Wypełnisko jej składało się z piasku z domieszką próchnicy i w niektórych miejscach węgla drzewnych, a w obu końcach odkryto duże skupiska polepy. Jama sięgała do głębokości 50 cm.

Materiał: 125 ułamków naczyń grubościennych, w tym 14 z brzegów i 12 z den oraz część naczynia chropowatego, szarobrunatnego (ryc. 3a), fragment naczynia chropowatego, ciemnoszarego (ryc. 3b), fragment naczynia szorstkiego, szarego, o nieregularnie ukształtowanej powierzchni (ryc. 3c), część naczynia szorstkiego, partiami jasnobrunatnego z czarnymi plamami (ryc. 3d), fragment naczynia jasnobrunatnego, gładkiego (ryc. 3e); 121 ułamków naczyń cienkościennych, w tym 23 z brzegów; 25 ułamków naczyń wykonanych na kole garncarskim, w tym 8 z brzegów i 1 z dna oraz część głębokiej miski, gładkiej, ciemnoszarej (ryc. 3g), fragment naczynia szorstkiego, szarego, z uchem (ryc. 3f), część naczynia baniastego, szarego, gładkiego, z ornamentem wyciskany cienkim przedmiotem (ryc. 3h); 3 kawałki żużla, polepa.

Ryc. 4. Krzanowice, pow. Opole. Ceramika z warstwy kulturowej (a—e, g) oraz z powierzchni i warstwy ornej (f, h—j)

Pottery from the culture layer (a—e, g) and from the surface and arable layer (f, h—j)

Rys. A. Najdek

Jama 2

W obrębie wykopu odkryto tylko niewielki jej fragment (ryc. 2), nie pozwalający na wnioskowanie o całości. Jej wypełnisko w górnej części składało się z piasku z próchnicą, w dolnej z warstwy węgla drzewnych. Jama sięgała do głębokości 60 cm.

Zawartość: ułamek brzuśca naczynia cienkościennego.

Warstwa kulturowa

Materiał: 88 ułamków naczyń grubościennych³, w tym 1 z brzegu i 9 z den oraz dolna część naczynia szorstkiego, jasnobrunatnego (ryc. 4 a) i brzeg naczynia szorstkiego, jasnobrunatnego (ryc. 4 b); 57 ułamków naczyń cienkościennych, w tym 4 z brzegów oraz część naczynia chropowatego, jasnobrunatnego, z szarymi plamami i krawędzią zdobioną ukośnymi nacięciami (ryc. 4 f), fragment naczynia gładkiego, ciemnoszarego, z guzikiem (ryc. 4 d), fragment naczynia szorstkiego, ciemnopopielatego, o nieregularnie ukształtowanej powierzchni (ryc. 4 b); 4 ułamki naczyń wykonanych za pomocą koła garncarskiego, w tym 1 z brzegu oraz fragment naczynia szorstkiego, szarego, o zmytej powierzchni (ryc. 4 e); 44 ułamki dużego naczynia zasobowego, wtórnie przepalonego, szorstkiego, szarego, w tym 1 z brzegu (ryc. 4 i); 3 kawałki żużla, polepa.

Powierzchnia i warstwa orna

Materiał: 59 ułamków naczyń grubościennych, w tym 1 z brzegu, ułamek brzuśca naczynia z wywierconym otworem (ryc. 4 g), brzeg naczynia zasobowego,

³ Naczynia cienkościennie o grubości ścianek do 0,7 cm, grubościennie powyżej 0,7 cm.

szorstkiego, szarego (ryc. 4 h); 17 ułamków brzuśców naczyń cienkościennych; 2 ułamki naczyń wykonanych na kole garncarskim, w tym fragment brzegu naczynia gładkiego, szarego (ryc. 4 j); kawałek żużla, polepa.

Odkryty niewielki fragment osady nie pozwala w pełni na wnioskowanie o jej całości. Jama 1 jest przypuszczalnie śladem jakiegoś dużego obiektu naziemnego, być może budynku. Druga, odkryta częściowo, ma przeznaczenie bliżej nie określone.

Materiał ruchomy, wyłącznie ceramiczny, pozwala na ustalenie w przybliżeniu chronologii osady, a raczej odkrytego jej fragmentu. Wśród odkrytych 543 ułamków 316, czyli 58,2%, stanowiły fragmenty naczyń grubościennych (w jamie 1 — 46,1%), 196, czyli 36,1%, ułamki naczyń cienkościennych (w jamie 1 — 44,7%), a 31, czyli 5,7%, fragmenty naczyń wykonanych za pomocą koła garncarskiego (w jamie 1 — 9,2%). Proporcje te zbliżone są do innych osad śląskich z drugiej połowy okresu wpływów rzymskich, i tak w Tarchalicach, pow. Wołów⁴, poszczególne grupy stanowiły odpowiednio 60,8% i 39,2% (brak ceramiki siwej), w Borkach, pow. Opole⁵, 62,1%, 33,5% i 4,6%, a w Opolu-Groszowicach⁶ 40,0%, 52,0% i 8%. W tej ostatniej osadzie dzięki jej specyficznemu charakterowi (produkcyjnemu) proporcje te odbiegają od przeciętnej. Na nieco wcześniejszej chronologicznie osadzie w Wólce Łasieckiej, pow. Łowicz⁷, do naczyń grubościennych zaliczono 79% ułamków, a pozostała część do cienkościennych. Materiał z Krzanowic ze względu na swoją nieznaną wielkość nie może być w pełni porównywalny z innymi, jednak jest zbliżony do ceramiki z osad śląskich z drugiej połowy okresu wpływów rzymskich.

Wśród całego materiału ceramicznego z Krzanowic znaleziono fragmenty, które można zaliczyć do pięciu typów naczyń. Najliczniej reprezentowane są naczynia o profilu esowatym i szorstkiej powierzchni (ryc. 3 a—c, e). Mają one swoje odpowiedniki we wszystkich osadach z końcowej części okresu wpływów rzymskich na Śląsku, stanowiąc najliczniejszą grupę naczyń. Również naczynia zbliżone kształtem, a przypuszczalnie i przeznaczeniem, z górną częścią w kształcie stożka ściętego (ryc. 3d), mają tam odpowiedniki⁸. Kolejne dwa naczynia, wykonane są za pomocą koła garncarskiego. Pierwsze z nich, głęboka misa (ryc. 3g) ma odpowiednik w naczyniu z Turawy, pow. Opole⁹, natomiast profilowane, baniaste w górnej części naczynie, zdobione ornamentem falistym (ryc. 3h), należy do bardzo popularnych

⁴ Por. G. Domański, *Stanowisko hutnicze i osady z Tarchalic, pow. Wołów, st. 1*, „Sprawozdania Archeologiczne”, t. 24: 1972, s. 391—438.

⁵ Por. G. Domański, *Osada z okresu wpływów rzymskich w Borkach, pow. Opole*, „Opolski Rocznik Muzealny”, t. 5: 1972, s. 22.

⁶ Por. G. Domański, *Osada z okresu wpływów rzymskich z Opola-Groszowic*, „Materiały Starożytne i Wczesnośredniowieczne”, t. 1: 1971, s. 241.

⁷ Por. W. Bender, B. Barankiewicz, *Osada z okresu rzymskiego w Wólce Łasieckiej, pow. Łowicz*, „Archeologia Polski”, t. 7: 1962, tab. I.

⁸ J. Kostrzewski, *Badania prehistoryczne w powiecie lublinieckim na Śląsku w roku 1936*, „Prace Prehistoryczne Śląskie”, t. 3: 1938, s. 79, ryc. 11; F. Pfützenreiter, *Eine Siedlung der Guttentager Kultur in Forst Koschentin, Kr. Lublinitz*, „Altschlesien”, t. 9: 1940, s. 75, ryc. 14; F. Hufnagel, *Eine Siedlung der Guttentager Kultur in Hedwigstein, Kr. Rosenberg*, „Altschlesien”, t. 9: 1940, s. 105, ryc. 8; G. Domański, *Osada z IV—V wieku w Nowej Wsi Goszczańskiej, pow. Syców*, „Silesia Antiqua”, t. 9: 1967, s. 187, ryc. 6 b—c; Godłowski, *Kultura...*, s. 88, ryc. 5; Domański, *Osada z ... Opola—Groszowic*; tenże, *Osada w ... Borkach*.

⁹ Hufnagel, *Eine Siedlung...*, s. 105, ryc. 5; tabl. 13: 2, 4.

i często spotykanych na stanowiskach z późnej części okresu wpływów rzymskich¹⁰. Wreszcie pozwalają sądzić o kształcie całości fragmenty naczyń zasobowych (ryc. 4 h, i). Także i ten typ naczyń należy do często spotykanych w osadach z okresu wpływów rzymskich, głównie na Górnym Śląsku i w Małopolsce¹¹.

Niezbyt bogaty inwentarz i brak materiałów pewniej datowanych pozwalają jedynie w dużym przybliżeniu ustalić chronologię naszej osady na IV wiek biorąc za podstawę podobieństwo materiału ceramicznego z innych osad, których chronologię określono na ten okres dysponując lepszymi podstawami. Wydaje się, że wyżej opisane badania osiągnęły zaplanowane cele i spełniły swoje zadanie.

*Zakład Archeologii Nadodrza IHKM PAN
we Wrocławiu*

GRZEGORZ DOMAŃSKI

TEST EXCAVATIONS OF A HABITATION SITE OF THE ROMAN
PERIOD AT KRZANOWICE, DISTRICT OF OPOLE

The author has conducted test excavations of the settlement site at Krzanowice, on behalf of the Instytut Historii Kultury Materialnej PAN, Wrocław. In the excavation trench, 3 × 5.5 m in size, a large pit (probably the lower part of an overground building) and a part of another pit have been discovered. The pottery discovered is typical of the settlement sites in Upper Silesia. It consisted of thick-walled pots (58.2%), thin-walled vessels (36.1%) and wheel-made ones (5.7%). The settlement site can be approximately dated in the 4th century A.D.

¹⁰ Godłowski, *Kultura...*, s. 96, ryc. 8c,d; Kostrzewski, *Badania...*, s. 85, ryc. 25: 1, 3; Pfützenreiter, *Eine Siedlung...*, s. 81, ryc. 17; tenże, *Eine völkerwanderungszeitliche Siedlung in Friedrichshütte, Kr. Tarnowitz, „Alt-schlesien“*, t. 10: 1941, s. 129, ryc. 11: 5 (z podobnym okrągłym odciskiem jak na naczyniu z Krzanowic).

¹¹ Godłowski, *Kultura...*, s. 98—100; Domański, *Osada ... w Borkach*.